

Dariusz Kotecki

"Pięcioksiąg dzisiaj", Janusz Lemański, Kielce 2002 : [recenzja]

Collectanea Theologica 73/2, 210-213

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Praca ta z pewnością okaże się pożyteczna dla bardzo szerokiego grona odbiorców: studentów teologii, duszpasterzy, katechetów i wszystkich tych, którzy, jak pisze sam autor, „przy czytaniu Biblii pragną uniknąć niepotrzebnych nieporozumień i rozczarowań, (...) chcą odkrywać zawartą w niej mądrość i nie gorzyć się treściami, które odzwierciedlają niedoskonałą lub błędną świadomość przyrodniczą, historyczną, a niejednokrotnie nawet religijno-moralną” (s. 20-21). Czytelnik, który po tej lekturze odczuje niedosyt, może skierować się ku bardziej szczegółowym i specjalistycznym opracowaniom. Drogowskazem dla niego jest obfita bibliografia, zawarta w 122 przypisach, z których większość sugeruje dalszą lekturę. Autor sięgnął zarówno po pozycje dziewiętnastowieczne jak i najnowsze, opracowania literatury rodzimej, jak i szeroko pojętej literatury obcojęzycznej.

Książkę czyta się z przyjemnością. Jest to w dużej mierze zasługa klarownego stylu wypowiedzi autora. Zdania są zwarte i jasne, a specjalistyczna terminologia wyjaśniona. Należy też zauważyć, że od strony edytorskiej jest widoczna duża staranność w układzie graficznym. Publikacja przeszła dość staranną korektę drukarską. Poza usunięciem kilku drobnych błędów literowych nie wymaga poprawek. Pełny tytuł jednej z publikacji powinien brzmieć: *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament* (s. 9).

Podjęty temat jest aktualny i uzasadniony, a sama publikacja przykładem tego, że autor traktuje swoją działalność naukową w służbie człowiekowi i Kościołowi. Czytelnika, który zetknął się z poruszonym tu problemem, skłania do refleksji. W przypadku trudności związanych z odkrywaniem przekazu Pisma Świętego przypomina o potrzebie zachowania cierpliwości i wiary, a niekiedy oprócz pytania o jego bezbłądność i prawdę postawienia sobie też pytania o słuszność własnego pojmowania istoty i charakteru Słowa Bożego. Niejednokrotnie bowiem domniemany błąd tekstu biblijnego jest w gruncie rzeczy błędem interpretującego go człowieka. Zgodnie z przytoczoną wypowiedzią św. Augustyna: „To nie sens «Pisma» przeciwstawia się prawdzie, ale sens, jaki on chciał mu nadać” (s. 95). Dotarcie do prawdy wymaga często wielkiego i długotrwałego wysiłku.

Teresa Skóra, Warszawa

Ks. Janusz LEMAŃSKI, *Pięcioksiąg dzisiaj*, Kielce 2002, Instytut Teologii Biblijnej VERBUM, Studia Biblica 4, ss. 325.

Książka ks. J. Lemańskiego jest czwartą z kolei pozycją wydaną w ramach serii Studia Biblica przez Instytut Teologii Biblijnej VERBUM w Kielcach. Książ-

ka ta powstała na podstawie wykładów prowadzonych przez autora w Wyższym Seminarium Duchownym w Koszalinie w latach 1999/2000. Sam autor tak określa ową pozycję: „Ma ona charakter wprowadzenia w zagadnienie badań nad Pięcioksięgiem. (...) W zamiarze autora to opracowanie stanowić ma przyczynek i pomoc w zapoznaniu się z pięcioma pierwszymi księgami Starego Testamentu” (s. 57). Bez wątplenia pierwsza część Biblii była, jest i na pewno przez długie lata będzie przedmiotem wielu dociekań egzegetycznych, a zwłaszcza tych związanych z teologią jak i kwestiami dotyczącymi powstania Pięcioksięgi (dalej: PK). Nie ma chyba studenta teologii, który nie znałby hipotezy dokumentów J. Wellhausena. Wielu nauczycieli akademickich zatrzymało się na niej w swoich wykładach, nie zauważając, że zwłaszcza w latach siedemdziesiątych minionego wieku pojawiło się wiele nowych opinii na temat powstania pierwszych ksiąg Biblii. Książka ks. Lemańskiego jest próbą przybliżenia tych opinii polskiemu czytelnikowi.

Autor podzielił swoją pracę na dwanaście rozdziałów. Pierwsze cztery, jak zresztą sam zauważa, zawierają wprowadzenie do lektury tego kompleksu literackiego. Pozostałe rozwijają główne tematy w nim obecne. Sam podział nasuwa pewne zastrzeżenie natury metodologicznej. Bardziej logiczne wydawałoby się podzielenie materiału na dwie części, np. Część I: *Wprowadzenie do lektury Pięcioksięgi*; Część II: *Główne tematy teologiczne Pięcioksięgi, czy po prostu Egzegeza wybranych fragmentów*.

W pierwszym rozdziale (s. 59-67) autor porusza zagadnienia wstępne: nazwa, dlaczego PK można traktować jako jedną całość, podział tego kompleksu na oddzielne księgi według kryteriów teologicznych i stylistyczno-lingwistycznych oraz strukturalnych.

Drugi rozdział (s. 68-92) stanowi próbę odpowiedzi na pytanie: Jak powstał PK? Łączy się ono ściśle z kwestią jego autorstwa. W rozdziale tym autor studiuje konkretne problemy literackie zawarte w tekstach narratywnych (dublety i triplety tego samego opowiadania, dublety wewnątrz tego samego opowiadania) jak i tekstach prawnych, których istnienie jest nie do pogodzenia ze starożytną tradycją, że autorem PK był Mojżesz. Najbardziej znanym rozwiązaniem zasygnalizowanego wyżej problemu jest klasyczna hipoteza źródeł lub dokumentów J. Wellhausena, która zakłada istnienie czterech źródeł: jahwistycznego (J), elohistycznego (E), deuteronomistycznego (D) i kapłańskiego (P).

Rozdział trzeci (s. 93-139) jest poświęcony problematyce związanej z klasyczną teorią źródeł. Najpierw zostaje przedstawiona historia poszukiwań dotyczącą powstania PK. Klasyczna teoria źródeł z jej modyfikacjami jest w tej wędrówce jedną z najważniejszych hipotez. Następnie autor przedstawia problemy związane z poszczególnymi źródłami, takie jak: Czy istniał E? Samo istnienie i datacja J, czy P jest kompletnym dokumentem czy warstwą redakcyjną?

Zagadnienia teologii, struktury i datacji P; problem pochodzenia D; spojrzenie na D jako na dokument krystalizujący pojęcia i przygotowujący intelektualnie i duchowo Izraela do przyjęcia idei monoteizmu oraz zawierający „pierwszą niekwestionowaną, całościową i głęboką interpretację dziejów Izraela” (s. 135). W ramach tego samego paragrafu *Problemy z poszczególnymi źródłami* autor omawia kwestię: Czy istnieje dokument H? (od *Heiligkeitsgesetz* – „Prawo świętości”), która powinna być omówiona raczej przy problematyce związanej z dokumentem kapłańskim, jak to czyni wielu egzegetów, również cytowanych przez autora. Sam tytuł paragrafu wyklucza takie ułożenie materiału, gdyż odnosi się on do źródeł zaproponowanych przez Wellhausena i omówionych przez autora w pierwszym paragrafie, wśród których nie jest wymieniony H. Na końcu rozdziału ks. Lemański dokonuje podsumowania współczesnych badań nad PK.

W rozdziale czwartym (s. 140-149) zostaje postawione pytanie: „Jak wyjaśnić powstanie Pięcioksięgu” (s. 140). Punktami odniesienia do zrekonstruowania etapów powstania PK są Kodeks Przymierza (Wj 21-23), Kodeks Deuteronomistyczny (Pwt 12-26) i Kodeks Świętości (Kpł 17-26) oraz trzy odrębne teologie: deuteronomistyczna, kapłańska i świętości, która koryguje teologię kapłańską i daje syntezę teologii deuteronomistycznej i kapłańskiej. Te trzy teologie i trzy kodeksy stanowią dzisiaj „punkty kardynalne dla ustalenia datacji poszczególnych warstw tradycji” (s. 142-143). Następnie autor zadaje pytanie: „Czy istnieje źródło sprzed niewoli o pochodzeniu Izraela?”, na które odpowiada, że jest trudno „móc uzasadnić istnienie wielkich kompleksów narratywnych przed wygnaniem” (s. 146). Ostatni paragraf jest próbą odpowiedzi na pytanie: Kiedy uformował się Pięcioksiąg? Zostają w nim zestawione i ocenione dwie najbardziej popularne hipotezy: autoryzacja ze strony imperium perskiego oraz teoria obywateli należących do wspólnoty związanej ze świątynią. Na zakończenie autor stwierdza: „Pięcioksiąg może być zatem widziany dzisiaj jako kombinacja trzech kompozycji teologiczno-prawnych dokonanych przez trzy różne szkoły (Dtr, P, H), które działały między VII i IV w. przed Chr., pracując nad pozostałościami, bądź fragmentami tradycji, która je poprzedziła, a którą często przypisywano dokumentom J/E” (s. 149).

W rozdziale piątym autor dokonuje egzegezy fragmentów dotyczących prehistorii biblijnej: pierwszy opis stworzenia, drugi opis stworzenia, opis grzechu pierworodnego, świat przed potopem. Szkoda tylko, że dla autora prehistoria biblijna kończy się na Rdz 6,4.

Rozdział szósty jest poświęcony patriarchom: Abrahamowi i Izaakowi. Autor wychodzi od pytania o historyczność Abrahama, aby potem egzegezować teksty mówiące o jego powołaniu, przymierzu, wizycie pod dębami Mamre i ofierze Iza-

aka. Rozdział siódmy omawia kolejnego patriarchę, Jakuba, a następny Józefa. Logiczniejsze byłoby przestudiowanie fragmentów dotyczących tych postaci w ramach jednego rozdziału (Patriarchowie).

W rozdziale siódmym egzegeta z Koszalina studiuje teksty związane z osobą Mojżesza: narodziny, jego powołanie i kult złotego cielca. W tym miejscu można byłoby omówić prawo, a zwłaszcza Dekalog, tak ściśle związane z osobą Mojżesza. Jest ono jednak przedmiotem badań w rozdziale następnym.

Rozdział jedenasty ks. Lemański poświęca historii Balaama, ostatni zaś miłości Boga i bliźniego, studiując dwa teksty z Kpł 19,1-19 i Pwt 6,1-9.

Podsumowując pracę ks. Lemańskiego trzeba stwierdzić, że pierwsza część tej monografii jest pierwszą na rynku polskim próbą przybliżenia czytelnikowi bogactwa opinii na temat PK. Autor jednak nie podaje żadnych swoich propozycji. Dlatego ta część ma charakter kompilacyjny. Przy jej lekturze trudno się oprzeć wrażeniu, że zarówno w swojej strukturze, treści i wyciąganych wnioskach w przeważającej części materiału przypomina monografię J. L. Ska, *Introduzione alla lettura del Pentateuco. Chiavi per l'interpretazione dei primi cinque libri della Bibbia*, Roma 1998. Tym, co autor dodał, jest dość szerokie omówienie teorii Van Setersa (s. 108-119), być może z uwagi na fakt, że egzegeta ten swoje teorie podsumował w wydanej w Sheffield w 1999 r. monografii *The Pentateuch* oraz studium problematyki związanej z dokumentem deuteronomistycznym (s. 127-134). Druga część, egzegetyczna, chociaż w założeniach autora miała rozwijać tematy obecne w Pięcioksięgu, tego nie czyni. Szkoda, że nie podano klucza, którym kierował się autor przy wybieraniu tych najbardziej reprezentatywnych tekstów PK. Bez wątplenia pokazuje się on w tej części jako egzegeta, który umie dialogować z tekstem biblijnym, ma dobry warsztat biblijny, zna podejście synchroniczne i diachroniczne do tekstu biblijnego. Jednak wybrane przez niego teksty nie dają całościowego spojrzenia na teologię PK. Nie do zaakceptowania jest brak egezegzy tekstów związanych z wyjściem Izraela z Egiptu pod wodzą Mojżesza i jego pobytu na pustyni, zważywszy na fakt, że pierwsze wydarzenie jest fundamentalnym, zarówno dla historii narodu wybranego, dla jego wiary, jak i formowania się Pisma Świętego. Wielkim plusem prezentowanej pracy jest to, że autor zarówno w pierwszej jak i drugiej części posługuje się bogatą i, co najważniejsze, bardzo aktualną literaturą przedmiotu.

Po głosach krytyki trzeba jednak wyrazić radość z powodu ukazania się tej pozycji, której nie powinno zabraknąć na półce osób, które mają do czynienia z Pismem Świętym. Na pewno może ona znaleźć szerokie zastosowanie jako podręcznik akademicki, pomocny zarówno wykładowcom jak i braci studenckiej.

ks. Dariusz Kotecki, Toruń